

Др Маријана Пајванчић,*
Редовна професорка Правног факултета,
Универзитет у Новом Саду (у пензији)

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ ЧЛАНАК
doi:10.5937/zrgfni1776001P

UDK: 342.72/.73
Рад примљен: 01.10.2017.
Рад прихваћен: 30.11.2017.

ЉУДСКА ПРАВА У КОНТЕКСТУ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Апстракт: Људска права чине вредности (гарантовање људских права и њихова заштита) прихваћене и на глобалном и на регионалним нивоима, али и у националним оквирима. Ове вредности добијају универзално значење и повезују свет, а њихово позитивирање у међународним документима о људским правима утиче на национална законодавства. Процес глобализације, његов садржај и ток, као и утицај на уставно гарантовање, садржај и заштиту људских права у унутрашњем праву у средишту је пажње у овом прилогу.

Кључне речи: конституционализација људских права, интернационализација људских права, односи глобализације и националног правног система.

1. Од конституционализације до интернационализације људских права

Процесу интернационализације људских права претходио је (готово век и по) процес конституционализације људских права, започет Декларацијом о правима грађана (1789. године) / Декларацијом о правима грађанки (1789. године)¹ и Декларацијом о независности (1776. године) као несумњиво најважнијим документима који претходе доношењу првих устава, најпре на тлу Европе и Северне Америке, у којима су сажете кључне вредности на којима почива модерна уставна држава. Људска права као темељне вредности које све до данас остају суштинска одлика конституционализма позитивирана су у првим уставима донетим крајем XVIII и у првој половини

* marijana.pajvancic@gmail.com

1 Олимпија де Гуж (1775–1793), француска новинарка и књижевница, оснивачица и активисткиња женских политичких кружока између 1789. и 1793. године.

XIX века.² Заједничка карактеристика ових устава су гаранције основних личних и политичких права, али не и социјално-економских права.

Након тога, процес конституционализације људских права проширио се на све континенте и текао је још током читавог века. Овај процес настављен је током друге половине XIX века у Европи³ и Америци,⁴ али се проширио и на Азију⁵, Африку⁶ и Аустралију⁷ где је само неколико земаља у том периоду усвојило прве уставе. Током прве половине XX века процес конституционализације људских права је интензивирао,⁸ а током друге половине XX века, посебно након распада колонијализма када су многе азијске⁹ и афричке¹⁰ државе донеле своје прве уставе, приведен је крају. Заједничка карактеристика ових устава огледа се у томе што се у највећем

2 Први устав на тлу Европе су устав Француске (1791), Пољске (1791), Швајцарске (1798), Холандије (1798), Шпаније (1812), Норвешке (1814), Португалије (1822), Белгије (1831), Србије (1835), Немачке (1848), Данске (1849), Италије (1861) и др. Први устав на тлу Америке су устав САД (1787), Хаитија (1805), Венецуеле (1811), Мексика (1812), Чилеа (1812), Парагваја (1813), Перуа (1813), Аргентине (1819), Колумбије (1819), Никарагве (1821), Бразила (1822), Костарике (1824), Хондураса (1825), Уругваја (1830), Еквадора (1830), Доминиканске Републике (1844), Гватемале (1847). На тлу Африке у овом периоду свој устав донела је само Либериа (1847).

3 Међу европским земљама у том периоду своје прве уставе доносе Румунија (1886), Луксембург (1868), Бугарска (1879) и др.

4 На америчком континенту своје прве уставе у овом периоду доносе Панама (1863), Канада (1867), Салвадор (1879); Гвајана (1891).

5 У Азији у том периоду своје прве уставе донели су Јапан (1899) и Турска (1876).

6 У Африци само је Египат у том периоду усвојио свој први устав (1866).

7 На тлу Аустралије први устав усвојен је на Новом Зеланду (1852).

8 У том периоду прве уставе усвојиле су следеће европске државе: Русија (1906), Монако (1911), Албанија (1914), Финска (1919), Мађарска (1919), Естонија (1920), Лихтенштајн (1921), Малта (1921), Ирска (1922), Летонија (1922), Литванија (1922) и др. На америчком континенту своје прве уставе донела је Куба (1901). На тлу Азије своје прве уставе донели су: Авганистан (1921), Монголија (1924), Ирак (1925), Либан (1926), Саудијска Арабија (1926), Тајланд (1932), Филипини (1935). У Африци први устав донела је Етиопија (1931).

9 Своје прве уставе доносе нпр.: Индонезија (1945), Јордан (1946), Вијетнам (1946), Камбоџа (1947), Лаос (1947), Бурма (1947), ДР Кореја (1948), Јужна Кореја (1948), Непал (1948), Индија (1950), Пакистан (1956), Малезија (1957), Брунеј (1959), Сингапур (1959) и др.

10 Своје прве уставе доносе нпр.: Гамбија (1954), Судан (1956), Тунис (1957), Гана (1957), а након стицања независности после 60-их година XX века још и Мали (1960), Нигерија (1960), Обала Слоноваче (1960), Чад (1960), Сијера Леоне (1961), Габон (1961), Мауританија (1961), Мароко (1962), Алжир (1963), Замбија (1968) и др., а процес усвајања устава приводи се крају деведесетих година XX века када своје прве уставе доносе Бенин (1990), Конго (1991), Џибути и Маурицијус (1992), Сејшели (1993) и Малдиви (1994).

броју устава поред гарантовања основних личних и политичких права гарантују и основна социјална и економска права.

Кратак увид у процес конституционализације људских права показује да су људска права и њихово гарантовање уставом као основним и највишим правним актом политичке заједнице и модерне државе постепено прихваћени од стране највећег броја држава. И управо трај процес конституционализације људских права показује да су људска права (најпре основна лична и политичка права, а потом и основна социјална и економска права), као темељна вредност модерних држава, постала заједнички именитељ који повезује свет на глобалном нивоу и могли бисмо рећи да су први корак ка глобализацији.

2. Интернационализација људских права као универзалних вредности

Интернационализација људских права је процес који започиње након Другог светског рата. Процес универзализације људских права посебно је био подстакнут масовним кршењем људских права током Другог светског рата које је показало да се гарантовање и заштита људских права не сме „препустити“ само државама појединачно, будући да су људска права универзалне вредности и да је стога ове вредности потребно гарантовати и заштитити на глобалном нивоу.

Спознаја да су људска права универзалне вредности које припадају сваком људском бићу, као и да су ове вредности једнако значајне не само за сваку индивидуу већ и за човечанство у целини, резултирала је започињањем процеса установљавања стандарда људских права и њихове заштите у документима који гарантују људска права, усвојеним у оквиру ОУН као међународне организације која окупља највећи број држава у свету. Две су групе извора: правни извори који укључују универзалне и регионалне међународне конвенције и које установљавају стандарде људских права и политички документи који утврђују правце развоја и стратегије.

2.1. Универзалне и регионалне међународне конвенције о људским правима

Процес универзализације људских права започиње након Другог светског рата, усвајањем општих међународних докумената о људским правима под окриљем организације Уједињених нација, пре свега усвајањем

Универзалне декларације о људским правима.¹¹ Потом следе свакако два најзначајнија документа ОУН о људским правима који установљавају стандарде гарантовања основних људских права: Међународни пакт о грађанским и политичким правима, који гарантује основна лична и политичка права¹², и пратећи протоколи уз овај документ који утврђују стандарде и процедуре праћења примене људских права и њихово поштовање од стране држава које су ратификовале овај документ (обавеза извештавања о примени људских права и упућивање препорука након разматрања извештаја) и установљава тело (Комитет за људска права) који надзире поштовање стандарда људских права и разматра представке упућене од стране држава¹³, и Међународни пакт о социјалним, економским и културним правима¹⁴.

Поред гарантовања људских права, у протоколима који прате ове документе установљавају се механизми својеврсног надзора и праћења примене и поштовања међународних стандарда људских права у државама које су прихватиле и ратификовале ове документе. Ови механизми укључују обавезу држава да континуирано прате остваривање људских права, што укључује интерни мониторинг примене људских права и обавезу државе да периодично извештава Комитет за људска права о томе, и екстерни мониторинг Комитета за људска права над остваривањем преузетих обавеза, који укључује право Комитета за људска права да, на основу увида и расправе о извештају који доставља држава, упућује своје препоруке за унапређење остваривања људских права, као и да под условима и по поступку прописаном међународним документом води поступак и решава о представкама против држава које су му непосредно упућене. У

11 Усвојена и проглашена резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 217 А (III) од 10. XII 1948. године.

12 Усвојен и отворен за потписивање и ратификовање или приступање резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 2200 А (XXI) од 16. XII 1966. године. Ступио на снагу 23. III 1976. године, ратификован *Службени лист СФРЈ – међународни уговори*, бр. 7/1971.

13 Факултативни протокол уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима усвојен и отворен за потписивање и ратификовање или приступање усвојен резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 2200 А (XXI) од 16. XII 1966. године, ступио на снагу 23. III 1976. године; Други факултативни протокол уз Међународни пакт о грађанским и политичким правима усвојен резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација бр. 44/128 од 15. XII 1989, ступио на снагу 14. VII 1990.

14 Усвојен и отворен за потписивање и ратификовање или приступање резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 2200 А (XXI) од 16. XII 1966. године. Ступио на снагу 3. I 1976. године. Ратификован *Службени лист СФРЈ – међународни уговори* бр. 7/1971.

међународним конвенцијама¹⁵ или пратећим протоколима уз конвенције које регулишу посебна права или се односе на посебне субјекте и њихова права¹⁶ овакве надлежности имају и специјализоване (под)комитете ОУН.

Други корак су посебни (специјализовани) документи у којима се постепено изграђују и ближе операционализују стандарди људских права с обзиром на конкретне околности (прилике) које су изазвале усвајање међународног документа; с обзиром на поједина, посебно значајна основна људска права; с обзиром на посебно рањиве субјекте и могућности да и практично реализују општегарантована људска права као и гарантовање посебних права овим субјектима.

Околности које су повод за усвајање међународних докумената везаних за људска права су различите. Тако су нпр. трагична искуства Другог светског рата била подстицај за усвајање Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида¹⁷, Међународна конвенција о статусу избеглица¹⁸ и др.

Међу посебним документима издвајају се они документи чија је специфичност да се фокусирају само на нека, посебно значајна основна људска права која су по својој природи примарна претпоставка за остваривање свих других људских права. Стога се ова права и стандарди које укључује садржај ових права регулишу посебним међународним документима. То је, на пример, право на достојанство и елементарну заштиту психичког и физичког интегритета личности (нпр. односи Конвенција против мучења и других свирепих, нечовечних или понижавајућих казни или поступака),¹⁹ слобода одлучивања о склапању брака (нпр. Конвенција о пристанку на

15 Нпр. Конвенцијом о правима детета II део чл. 43 – 46 установљен је Комитет за права детета.

16 Нпр. протоколом 25 уз Конвенцију о елиминисању свих облика дискриминације жена установљен је Комитет за елиминисање дискриминације жена.

17 Усвојена и отворена за потписивање и ратификовање или приступање резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 260 А (III) од 9. децембра 1948. године. Ступила на снагу 12. I 1951. године. Ратификована *Службени весник президијума Народне скупштине ФНРЈ* бр. 2/1950.

18 Конвенција о статусу избеглица са Завршним актом Конференције опуномоћеника Уједињених нација о статусу избеглица и лица без држављанства (апатрида), са прилозима, Женева 28. VI 1951. године. Конференција опуномоћеника сазвана је резолуцијом 429 (V) Генералне скупштине Уједињених нација од 14. XII 1950. године, како би се завршила редакција и потписала Конвенција о статусу избеглица. Ступила на снагу 22. IV 1954. године, ратификована *Службени лист ФНРЈ – међународни уговори* бр. 7/1960.

19 Усвојена и отворена за потписивање и ратификовање или приступање резолуцијом Генералне скупштине Уједињених бр 39/46 од 10. XII 1984. године, ратификована, *Службени лист СРЈ* бр. 9/1991.

брак, минималној старости за склапање брака и регистравању брака²⁰⁾ или пак права новије генерације као што су на пример право на здраву животну средину (нпр. Конвенција о приступу информацијама о животnoj средини, учешћу јавности у доношењу одлука и приступу правди),²¹ очување и заштита природних ресурса (воде, ваздуха, тла и др.), биљног и животињског света који су данас регулисани великим бројем међународних докумената.²²

Чињеница да сви субјекти којима се међународним документима гарантују основна људска права немају једнаке могућности да та права ефективно и користе под једнаким условима као и сви други, нарочито када се ради о посебно рањивим групама или изразито неједнаком друштвеном положају у коме се оне налазе, подстакла је усвајање низа међународних докумената који утврђују и операционализују стандарде везане за право на равноправност без дискриминације по било ком личном својству. Садржај ових међународних докумената фокусиран је на људска права одређених (посебно рањивих) субјеката. Међу овим документима су на пример: Међународна конвенција о статусу избеглица²³ и протокол о статусу избеглица уз ову конвенцију²⁴, Међународна конвенција о укидању

20 Усвојена 1962. године, ратификована *Службени лист СФРЈ – међународни уговори и други споразуми*, бр. 13/1964.

21 Конвенција о приступу информацијама о животnoj средини, учешћу јавности у доношењу одлука и приступу правди (Архуска конвенција) 25. VI 1998. године, ратификована *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 38/09.

22 Нпр., Оквирна конвенција о климатским променама, Рио де Жанеиро, ступила на снагу марта 1994. године. Кјото протокол уз ову конвенцију усвојен децембра 1997. године, ступио на снагу 2005. године, ратификована и Оквирна конвенција и Кјото протокол *Службени гласник РС*, бр. 88/2007 и 38/2009; Конвенција о дуготрајним органским загађујућим супстанцама (Стокхолмска конвенција) усвојена 22. V 2001. године, ступила на снагу 17. V 2004. године. Ратификована 2009. године *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 42/09;), Конвенцију о биолошкој разноврсности, Рио де Жанеиро (5. VI 1992) ратификована *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 11/2001.

23 Конвенција о статусу избеглица са Завршним актом Конференције опуномоћеника Уједињених нација о статусу избеглица и лица без држављанства (апатрида), са прилозима, сачињена је у Женеви 28. VI 1951. године. Конференција је сазвана резолуцијом 429 (V) Генералне скупштине Уједињених нација од 14. XII 1950. године, да би се завршила редакција и потписала Конвенција. Ступила на снагу 22. VI 1954. године. Ратификована 1960. године, *Службени лист ФНРЈ – међународни уговори* бр. 7/1960.

24 Ступио на снагу 4. IV 1967. године.

свих облика расне дискриминације,²⁵ Конвенција о политичким правима жена²⁶, Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена²⁷ и Факултативни протокол уз ову конвенцију,²⁸ Конвенција о правима детета,²⁹ Конвенција о заштити права особа са инвалидитетом.³⁰

Паралелно са универзалним међународним конвенцијама о људским правима поступно се успостављају регионални системи људских права који установљавају и обликују стандарде људских права полазећи од универзалних докумената о људским правима али и од конкретних прилика на регионалном нивоу. Регионални системи људских права прате основни правац у погледу садржаја гаранција људских права и динамику процеса који се одвија у оквиру универзалног система људских права.

У оквиру Савета Европе најпре се усвајају општи документи који гарантују основна људска права (Европска конвенција за заштиту основних људских права и слобода и пратећи протоколи уз ову конвенцију³¹ и Ревидирана Европска социјална повеља)³² или штите само поједина посебно важна основна људска права (нпр. Конвенција о спречавању мучења и нечовечних или понижавајућих поступака и кажњавања и пратећи протоколи уз

25 Усвојена и отворена за потписивање и ратификовање или приступање резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 2106 А (XX) од 21. XII 1965. године. Ступила на снагу 4. I 1969. године, ратификована *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори* бр. 6/1971. године.

26 Усвојена и отворена за потписивање 31. III 1953. Ратификована *Службени лист ФНРЈ – Међународни уговори* бр. 7/1954. године.

27 Усвојена и отворена за потписивање и ратификовање или приступање резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 34/180 од 18. XII 1979. године. Ступила на снагу 3. IX 1981. године, ратификована, *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори* бр. 11/1981.

28 Усвојен и отворен за потписивање и ратификовање или приступање резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 54/4, анекс, ступио на снагу 22. XII 2000. године.

29 Усвојена и отворена за потписивање и ратификовање или приступање резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација 44/25 од 20. XI 1989. године. Ступила на снагу 2. IX 1990. године, ратификована *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 15/1990. године и *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 4/96 и 2/97.

30 Усвојена и отворена за потписивање и ратификовање или приступање резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација на 61. заседању, 13. XII 2006. године, ратификована *Службени гласник РС*, бр. 42/2009.

31 Усвојена у Риму, 4. XI 1950. године, ступила на снагу 3. IX 1953. године, ратификована *Службени лист СЦГ – међународни уговори*, бр. 9/2003, 5/2005, 7/2005 и *Службени гласник РС – Међународни уговори* бр. 12/2010.

32 Ратификована *Службени гласник РС – међународни уговори*, бр. 42/2009.

конвенцију,³³ Конвенција о борби против трговине људима,³⁴ Европска конвенција о екстрадицији³⁵ и др.)

Еволуцију гарантовања и заштите људских права на регионалном нивоу карактерише усвајање конвенција које гарантују и посебно штите права одређених субјеката: деце (Европска конвенција о вршењу дечијих права,³⁶ Конвенција о заштити деце од сексуалне експлоатације и сексуалног злостављања³⁷ и др.); припадника националних мањина (Европска повеља о регионалним или мањинским језицима,³⁸ Оквирна конвенција за заштиту националних мањина³⁹ и др.); жена (Конвенција о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици⁴⁰).

Гарантовање људских права новије генерације, међу којима су биомедицина и генетске технологије (нпр. Конвенција о људским правима у биомедицини⁴¹); одрживи развој (нпр. Конвенција о сарадњи за заштиту и одрживо коришћење реке Дунав⁴²), заштита природних ресурса (нпр. Европска конвенција о пределу,⁴³ Конвенција о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта,⁴⁴ Конвенција о прекограничном загађивању ваздуха на велике даљине и о дугоричном финансирању Програма сарадње за праћење и процену прекограничног преноса

33 Усвојена у Стразбуру 26. XI 1987. године, измењена и допуњена Протоколом 1 и Протоколом 2, 4. 11. 1993. године, ратификована *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 9/2003.

34 Усвојена 16. V 2005. године у Варшави, ратификована *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 19/2009.

35 Усвојена 13. XII 1957. године Паризу и протоколи уз конвенцију, ратификована *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 10/2001.

36 Усвојена у Стразбуру 25. I 1996. године и отворена за потписивање.

37 Усвојена 20. X 2007. године и отворена за потписивање.

38 Усвојена у Стразбуру 5. XI 1992. године, ратификована 2005. године, *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 18/2005.

39 Усвојена у Стразбуру 10. XI 1994. године, ратификована 1998. године *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 6/98.

40 Усвојена у Истанбулу 11. V 2011. године, *Службени гласник РС – Међународни уговори* бр. 12/2013.

41 Усвојена у Овиједу 4. 04. 1997, ратификована 2010. године *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 12/2010.

42 Усвојена у Софији, 29. VI 1994. године, ступила је на снагу октобра 1998. године, ратификована 30. 01. 2003. *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 2/2003.

43 Усвојена у Фиренци 20. X 2000. године. Ратификована 2011. *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 4/2011.

44 Ратификована 2007. године, *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 102/2007.

загађујућих материја у ваздуху на велике даљине у Европи⁴⁵ и др.) одликује и регионалне међународне документе о људским правима.

У оквиру регионалног, у првом реду европског, система људских права новум су међународни документи који установљавају одређене стандарде људских права која се остварују у јавном животу, али регулишу и основне институционалне аранжмане (организација јавних власти), као и начин остваривања ових права у политичком животу заједнице (нпр. Европска повеља о локалној самоуправи,⁴⁶ Европска повеља о родној равноправности на локалном нивоу⁴⁷).

3. Стратегије - програмски и усмеравајући документи

Поред универзалних и регионалних међународних конвенција о људским правима у којима се обликују и на међународном плану позитивирају и јемче стандарди људских права, установљавају инструменти за праћење примене и поштовања ових стандарда од стране држава чланица као и заштита људских права пред међународним институцијама, укључујући и заштиту пред међународним судовима, приметно је да, већ крајем XX века, на међународним плану започиње и процес усвајања стратешких планских докумената који дефинишу циљеве и правце активности (политике) и начине деловања како би се остварили циљеви постављени у стратешким документима. То говори да се на међународном плану (на глобалном и регионалном нивоу), а на основу увида у стање људских права у одређеним областима, плански и на организован начин делује на реализацији утврђених политика у тим областима људских права.

Садржај стратешких докумената који утврђују циљеве политика, активности које је потребно предузети да би се реализовали постављени циљеви и носиоце тих активности показује да су они фокусирани на елементарна људска права.

Бројни међународни стратешки документи односе се на право на здраву животну средину и њено очување „ради интереса самог човечанства“⁴⁸,

45 Ратификована 1987. године, *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 2/87.

46 Усвојена у Стразбуру 1985. године, ратификована *Службени гласник РС – међународни уговори*, бр. 70/2007.

47 <http://www.skgo.org/publications/download/311>

48 Убрзо након усвајања документа (1983. године) ОУН формира Комисију за животну средину и развој на чијем је челу био премијер Норвешке Гро Харлем Брундтланд по коме је комисија названа „Брундтландова комисија“. Комисија је први извештај под називом „Заједничка будућност“ поднела 1987. године. У извештају је први пут употребљен израз одрживи развој који је дефинисан као „развој у правцу задовољавања

како се наглашава у светској стратегији очувања природе.⁴⁹ Здрава животна средина и њено очување као развојног ресурса су окосница стратегије одрживог развоја чије принципе, циљеве, активности које је потребно предузети и актере одређује више стратешких докумената (нпр. Декларација о животној средини и развоју⁵⁰; Акциони план одрживог развоја за 21. век⁵¹; документи „ Рио+5“⁵², „Рио+10“⁵³ и „Рио +20“⁵⁴ и др.).

То су надаље и глобалне стратегије које утврђују најважније циљеве развоја, идентификују најважније препреке које стоје на путу остваривања тих циљева и маркирају области и ресурсе значајне за њихово остваривање (нпр. Миленијумска декларација⁵⁵ и Миленијумски циљеви,⁵⁶ Агенда одрживог развоја УН 2015–2030.⁵⁷ и др.), али и стратегије које се односе на права специфична по субјектима којима се гарантују (Пекиншка декларација и платформа за акцију⁵⁸).

Стратешки документи усвајају се и на регионалном нивоу. Њихов садржај односи се на права на здраву животну средину и одрживи развој (нпр.

потреба садашњих генерација не угрожавајући могућност будућим да задовоље њихове потребе”. <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>.

49 Усвојена 1980. године UNCED <http://www.un.org/geninfo/bp/enviro.html>

50 Документ је усвојен на конференцији Уједињених нација, која је окупила највећи број учесника и чија средишња тема значајна за читаво човечанство је била одрживи развој, одржана је у Рио де Жанеиру 1992. године. Позната је и под називом „Рио декларација“.

51 Усвојен 1997. године. Познат је под називом „Агенда 21“.

52 Усвојен у Њујорку 1997.

53 Документ усвојен на самиту у Јоханесбургу 2002. године, познат је под називом „Рио + 10“. Он се ослања на тековине Декларације о животној средини и развоју усвојеној у Рију 1992. године.

http://www.johannesburgsummit.org/html/basic_info/unced.html

54 Dokument „Budućnost kakvu želimo“ познат под називом „Рио+20“, усвојен је 2012. године. UNCSД <http://www.uncsd2012.org/www.un.org/futurewewant>

55 Milenijumska deklaracija усвојена 2000. године, поставља 8 глобалних циљева фокусирана је на проблем сиромаштва посебно на земље у развоју, а које би требало остварити до 2015. године.

<http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.htm>

56 MDGs <http://www.undp.org/content/undp/en/home/mdgoverview.html>

57 Усвојена у Њујорку 2015. године, представља наставак Миленијумских циљева 2000–2015. Садржи 17 развојних циљева који обавезују све чланице УН и не односе се само на земље у развоју. <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>

58 Свакако најважнији стратешки документ везан за положај жена и њихова права. Усвојена на IV Светској конференцији о женама 1995. године.

http://www.e-jednakost.org.rs/kurs/kurs/download/pekinska_deklaracija.pdf

Европска стратегија одрживог развоја⁵⁹ и Ревидирана стратегија одрживог развоја⁶⁰), на поједина, посебно значајна права (нпр. Европска стратегија запошљавања,⁶¹ Стратегија Европа 2010–2020.⁶²) или се односи на посебне субјекте права (нпр. Европска стратегија за особе са инвалидитетом 2010–2020;⁶³ Акциони план 2004. за унапређење равноправности полова;⁶⁴ Декларација и програм акције – демократизација, спречавање konflikata и изградња mira: перспективе и улога жена;⁶⁵ и др.)

Ови стратешки документи, како универзални тако и регионални, непосредно су утицали и утичу на усвајање сличних докумената у земљама чланицама међународних организација. То је утицало да се на националном нивоу у стратешким документима обликују и формулишу правци политика у различитим доменима људских права као и да се начини, динамика остваривања постављених циљева и актери тог процеса ближе одреде у акционим плановима за спровођење стратегија.

4. Утицај међународне регулативе на унутрашње право

Паралелно са усвајањем универзалних и регионалних међународних докумената о људским правима, пратећих протокола који установљавају начин и инструменте примене међународних стандарда људских права као и њихову заштиту, започео је и поступно текао и процес преузимања и имплементације међународних стандарда људских права у унутрашње право. Тако интернационализација људских права и стандарди људских права утврђени у међународном праву непосредно утичу на унутрашње право, пре свега на уставно право држава које су чланице ових међународних организација.

У савременој уставности међународно право, под условима које прописује устав, постаје део унутрашњег права. Статус међународних извора

59 <http://ec.europa.eu/environment/eussd/>

60 EU Revidirana strategija odrzivog razvoja: <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/06/st10/st10917.en06.pdf>

61 Усвојена 1997. <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=101&langId=hr>

62 <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=101&langId=hr>

63 <http://www.noois.rs/medjunarodni-propisi/91-evropska-strategija-za-osobe-sa-invaliditetom-2010-2020>

64 Усвојен у Софији 2004. године. Решење министарског већа ОЕБС – бр. 14/04.

65 Усвојена на Петој европској конференцији министара о једнакости између жена и мушкараца (Скопје 22–23 И 2003). Извор: *Родна равноправност у међународним документима – Савет Европе*, књига II, Канцеларија за родну равноправност Владе Републике Црне Горе, Подгорица 2005. стр. 28–40.

људских права у правном систему утврђује устав, било општом нормом,⁶⁶ било одредбама у којима се изричито прописује да ови извори права имају примат над националним законодавством.⁶⁷

Неки устави ближе и експлицитно утврђују услове под којима међународна конвенција постаје део унутрашњег права. Ови услови везују се за:

– ратификацију међународне конвенције⁶⁸ као прописивање посебних услова чије испуњавање се захтева за ратификацију међународне конвенције (нпр. оцена сагласности међународне конвенције са уставом,⁶⁹ расписивање факултативног референдума пре ратификације међународне конвенције,⁷⁰ квалификовану већину неопходну за одлуку о ратификацији одређених међународних уговора – уговори којима се на међународне

66 „Правни поредак Италије усклађује се са општепризнатим принципима међународног права.“ (чл. 10 Устава Италије)

67 „Опште одредбе међународног права су део Савезног закона. Оне су надређене законима и из њих произлазе права и дужности грађана СР Немачке.“ (чл. 25 Устава СР Немачке), Права човека бр. 9–10/2004 стр. 127 до 182; „Потврђени и објављени међународни уговори и општеприхваћена правила међународног права саставни су дио унутрашњег правног поретка, имају примат над домаћим законодавством и непосредно се примјењују када односе уређују друкчије од унутрашњег законодавства.“ (чл. 9 Устава Црне Горе)

68 „Ратификован међународни уговор, по његовом објављивању ... у Дневнику Закона, постаје део националног правног поретка и непосредно се примењује. Међународни уговор ратификован по законом израженој претходној сагласности има првенство над законом, ако се тај закон не може ускладити са уговором. Ако то проистиче од Републике Пољске ратификованог уговора који конституише међународну организацију, право утврђено њоме примењује се непосредно, и има предност у случају колизије са законима.“ (чл. 91 Устава Пољске) Права човека бр. 2–3/2003.

69 „Ако Уставни савет коме се обрате Председник Републике, први министар или председник једног од домова, изјави да нека међународна обавеза садржи одредбу супротну Уставу овлашћење за ратификовање, односно потврду може бити дато само после измене Устава.“ (чл. 54 Устава Француске); „1. Закључивање неког међународног уговора који садржи одредбе супротне Уставу захтева претходну уставну ревизију. 2. Влада или било који од домова могу се обратити Уставном суду да се изјасни да ли оваква супротност постоји или не.“ (чл. 95 Устава Шпаније) Архив за правне и друштвене науке бр. 4/1979. стр. 553–602

70 „Пре ратификације међународног уговора (уговор којим се преноси извршавање дела суверених права на међународне организације) државни збор може да распише референдум. Предлог је на референдуму прихваћен уколико за њега гласа већина бирача, који су ваљано гласали. Државни збор је везан за исход референдума. Уколико је референдум био изведен, у погледу закона о ратификацији таквог међународног уговора није допуштено расписати референдум.“ (чл. 3а, ст. 2 Устава Словеније)

организације преноси део суверених права или ступање у одбранбени савез са државама⁷¹ и др.);

– обавезу објављивања међународне конвенције у службеном гласилу;⁷²

– принцип реципроцитета;⁷³

– непосредну примену међународног уговора и његову супремацију над националним законодавством само у случају када постоји колизија националног закона са међународним уговором;⁷⁴

– изричито везивање примата међународног над унутрашњим правом за људска права и њихову интерпретацију;⁷⁵

– заштиту и очување посебних уставних вредности које се у уставу експлицитно наводе, а које међународна конвенција не може угрозити.⁷⁶

71 „Словенија може међународним уговором који ратификује државни збор 2/3 већином гласова свих посланика да пренесе извршавање дела суверених права на међународне организације које се заснивају на поштовању људских права и основних слобода, демократије и начела правне државе, као и да ступи у одбранбени савез са државама које се заснивају на поштовању тих вредности.“ (чл. 3а, ст. 1 Устава Словеније)

72 „1. Пуноважно закључени међународни уговори, пошто буду званично објављени у Шпанији, чине део унутрашњег правног поретка. Њихове одредбе могу бити укинуте, измењене или обустављене само на начин предвиђен самим уговорима или сагласно општим правилима међународног права.“ (чл. 96 Устава Шпаније); Члан 91, став 1 Устава Пољске.

73 „Уговори или споразуми који су на редован начин ратификовани, односно потврђени, имају, од тренутка свог објављивања, већу снагу од закона, под условом да споразум, односно уговор, примењује и друга страна.“ (чл. 55 Устава Француске), Права човека, бр. 7--/2003 стр. 140-147)

74 Члан 91, став 3 Устава Пољске.

75 „Норме које се односе на основна права и слободе које Устав признаје, тумаче сагласно Свеопштој декларацији права човека и међународним уговорима и конвенцијама које се односе на ова питања, а које је Шпанија ратификовала“. (чл. 10, ст. 2 Устава Шпаније); „Права и слободе остварују се на основу Устава и потврђених међународних споразума“. (чл. 17, ст. 1 Устава Црне Горе)

76 Устав СР Немачке не допушта да се измена Устава до које би дошло у случају прихватања међународне конвенције која би налагала измену устава, ако се та измена односи на *принципе наведене у члану 1 – заштита људског достојанства* „1. Достојанство човека је неповредиво. Обавеза свих државних институција је да га поштују и штите. 2. Немачки народ се стога залаже за неповредива и неотуђива људска права као основу сваке људске заједнице, мир и праведност у свету. 3. Основна права која следе обавезују законодавну, извршну и судску власт, као непосредно важеће право.“ *и члану 20 – право на отпор* „1. СР Немачка је демократска и социјална држава. 2. Сва државна власт полази од народа. Њу народ спроводи изборима и гласањима, као и преко посебних законодавних органа, извршне власти и органа за изрицање пресуде.

5. Закључак

Процес интегрисања међународних стандарда људских права као универзалних вредности у национални правни систем повезује државе света. Садржај и вредности (људска права) које стоје у основи овог процеса и које су језгро повезивања држава су само наставак процеса глобализације људских права, започетог пре више од два века конституционализацијом људских права, потом њиховом интернационализацијом и универзализацијом, да би се данас са глобалног нивоа интегрисала у национална законодавства. Поступност тога процеса, основне карактеристике појединих етапа у том процесу, и примере који то илуструју желели смо да прикажемо у овом прилогу.

3. Законодавство је везано Уставом, а извршна власт и судска власт за закон и право.

4. Ако друга помоћ није могућа, сви Немци имају право на отпор свакоме ко покуша да учине уставни поредак СР Немачке“. (чл. 23 Устава СР Немачке), *Prava čoveka* br. 9–10/2004 str. 127 do 182.

Marijana Pajvančić, LL.D.

Full Professor (retired),

Faculty of Law, University of Novi Sad

HUMAN RIGHTS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Summary

The focal point of the author's attention in this article is the impact of the globalization process on the constitutional guarantees, content and protection of human rights in domestic law. In the light of comparative constitutionality, the article focuses on the following issues:

- 1. International human rights standards (legal sources and their status in national law) and their impact on internal law, particularly on the constitutional guarantees of human rights and their protection.*
- 2. Acceptance and implementation of international human rights standards in domestic law (the constitution and laws).*
- 3. Internal (state) control (on the basis of accepted international obligations) and external control (by international bodies, monitoring the implementation of international human rights standards in domestic law). Special attention is given to reporting on the implementation of international human rights standards and recommendations of international bodies that oversee the implementation of international standards.*
- 4. Protection of human rights in domestic law (by courts and the Constitutional Court) and the international protection of human rights (before international courts), and relations between international law and domestic law.*

Keywords: *globalization, human rights, constitutional guarantees, international standards, internal law.*